

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

تأییدیه هیات داوران

(برای پایان نامه)

اعضای هیئت داوران، نسخه نهائی پایان نامه آقای محمد قدرت را با عنوان:

"نشانه شناسی معماری، درآمدی بر شناخت پایه های کالبدی باغ ایرانی (طراحی باغ یادمان)"

از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می نمایند.

اعضای هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
استاد راهنما			
استاد مشاور			
استاد مشاور			
استاد ممتحن (داخلی)			
استاد ممتحن (خارجی)			
نماینده گروه			

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیات علمی، دانشجویان، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی که با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها / رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما مسئول مکاتبات مقاله باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه / رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و بر اساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام می‌شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل، از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری می‌شود.

نام و نام خانوادگی: **محمد قدرت**

امضاء

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد مهندسی معماری

نشانه شناسی معماری، درآمدی بر شناخت پایه های کالبدی باغ ایرانی (طراحی باغ یادمان)

محمد قدرت

استاد راهنما:

دکتر مجتبی انصاری

استاد مشاور:

دکتر محمد ضیمران

شهریور ۱۳۸۸

تقدیم به همه عزیزانم،

اگر دخترتقدیم باشد...

مشکر و قدردانی

مراحمدی ست با جانان که تاجان در بدن دارم
هواداران کوش را چون خویشان دارم

از استاد ارجمند، جناب آقای دکتر محبتی انصاری، به خاطر راهنمایی‌های ارزنده ایشان و به خاطر انتقال تجارب گرانقدرشان به اینجانب در طول دوران تحصیل، کمال مشکر و قدردانی را دارم که افزون بر مسیر علم، مسیر زندگی را نیز بر اینجانب روشن و میسر نمودند. از استاد محترم و عزیزم، آقای دکتر محمد ضمیران، صمیمانه سپاس گزارم که در طول دروسی که با ایشان داشته‌ام و مباحث مطروحه از طرف ایشان، اولین جرعه‌های شکر کسری این پایان نامه در ذهن من به وجود آمد.

هم چنین، بر خود فرض می‌دانم که از دیگر اساتید گران قدر و محترم گروه معماری دانشکده هنر و معماری تربیت مدرس، آقایان دکتر بنایان، دکتر پور جعفر و دکتر تقوایی صمیمانه قدردانی نمایم. همواره خود را مدیون زحمات ارزنده آنان می‌دانم و سربلندی و توفیق روز افزون آنان را مسکت می‌نمایم.

از اساتید گرامی، آقای دکتر تقوایی و خانم دکتر آزاد، به خاطر ارزیابی پایان نامه اینجانب، مشکر و سپاس گزارم.

از خانواده عزیزم، بسیار سپاس گزارم که حمایت‌های همه جانبه و بی دریغشان، همواره همراه و یاورم بوده است. سلامتی و سربلندی‌شان از خداوند متعال خواستارم. و همچنین از دوستان ارجمندم که در پیشبرد این پایان نامه مرابری نمودند و از همه هم کلاسی‌های عزیزم نیز مشکرم.

مجدد قدرت

تابستان ۱۳۸۸

چکیده:

به طور کلی هنر همیشه در پی ایجاد ارتباط با مخاطب خود به منظور انتقال پیام و معنای مورد نظر خود بوده است. معماری نیز از این منوال مستثنی نبوده به عنوان یکی از شاخه های اصلی هنر همیشه در پی انتقال پیام خود به مخاطبان خاص و عام خود بوده است. انتقال پیام همیشه به وسیله زبان خاص هر موضوع صورت می پذیرد. این انتقال پیام در معماری به وسیله ابزار و عناصر تشکیل دهنده آن صورت می گیرد. این عناصر، محیط، فرم و صورت، نور و رنگ، علائم (نشانه) و... می باشد.

از طرف دیگر علم نشانه شناسی که در اوایل قرن بیستم پایه های آن شکل گرفت و رفته رفته حوزه نفوذ خود را از زبان شناسی به دیگر ساحت ها نیز گسترش داده است، در اواسط قرن بیستم شاهد ورود آن به مقوله هنر نیز می باشیم. هدف ورود نشانه شناسی به ساحت هنر، امکان خوانش مجدد اثر هنری به منظور رمزگشایی آن و رسیدن به لایه های زیرین معنا در آن می باشیم.

در این پایان نامه سعی شده است تا با تبیین جایگاه علم نشانه شناسی در حوزه معماری پرداخته شود، تا امکانی برای رسیدن به لایه های معنایی گوناگون آن به وجود آید. نظامات معماری از جنبه های گوناگون قابل بررسی و تقسیم بندی می باشند، از لحاظ کالبدی، زیبایی شناسی، روانشناختی... اما در اینجا بیشتر، جنبه های کالبدی و شیوه های بیان آنها در معماری مورد نظر بوده است. معماری به عنوان یکی از ارکان هنر در پی ایجاد ارتباط با مخاطب خود می باشد که این کار به وسیله عناصر سازنده معماری که در اینجا تاکید بیشتری بر عناصر کالبدی تشکیل دهنده معماری است، می باشد.

و در آخر به صورت تخصصی تر و با بسط بیشتر، باغ ایرانی مورد ارزیابی از طریق نشانه شناسی قرار گرفته است. سعی شده است تا با کمک علم نشانه شناسی در جهت شناخت پایه های کالبدی باغ ایرانی، پرداخته شود. بدین منظور ابتدا عناصر کالبدی باغ ایرانی مورد شناسایی و بررسی قرار گرفته است، به کمک جداول نشانه شناسی معنایی شده است و با استخراج لایه اول معنا و سپس با انجام دوباره عمل نشانه شناسانه سعی در جهت شناخت لایه های زیرین و پنهان معنا در باغ ایرانی صورت گرفته است تا به اهداف اصلی و دلائل شکل گیری باغ ایرانی، البته در حوزه کالبدی پرداخته شود.

واژه های کلیدی: نشانه شناسی، معماری، باغ ایرانی، انتقال پیام، پایه های کالبدی باغ

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱	پیش درآمد
۴	فصل اول : نشانه شناسی
۵	مقدمه
۷	۱-۱ ریشه های نشانه شناسی مدرن
۷	۱-۱-۱ خاستگاه نشانه ها یا تفکر باستانی
۸	۱-۱-۲ خاستگاه زبان شناسانه و ساختار گرایانه
۸	۱-۱-۳ خاستگاه منطقی
۹	۲-۱ رویکرد های اصلی نشانه شناسی
۹	۱-۲-۱ رویکرد منطقی
۹	۲-۲-۱ رویکرد فرهنگی
۱۰	۳-۲-۱ رویکرد کاربرد شناختی
۱۰	۴-۲-۱ مبانی نظری نشانه شناسی از دیدگاه سوسور ، پیرس و اکو
۱۰	۱-۴-۲-۱ نشانه از دیدگاه سوسور
۱۱	۲-۴-۲-۱ نشانه از دیدگاه پیرس
۱۴	۳-۴-۲-۱ نشانه از دیدگاه اکو
۱۴	۳-۱ نشانه شناسی تصویری
۱۶	۱-۳-۱ نظریه پردازان متقدم
۱۸	۲-۳-۱ نظریه پردازان معاصر
۱۸	۳-۳-۱ نظریه پردازان متأخر
۲۱	۴-۱ نظریه ارتباطی هنر
۲۱	۱-۴-۱ هنر و ارتباط
۲۳	۲-۴-۱ ارتباط
۲۵	۳-۴-۱ هنر، ارتباط و معنا
۲۸	۵-۱ نشانه شناسی دریافت
۲۹	۱-۵-۱ دریافت بصری
۳۰	۲-۵-۱ روانشناسی گشتالت
۳۴	فصل دوم : زبان و بیان در معماری
۳۵	مقدمه
۳۵	۱-۲ محیط و مکان

۳۵	۱-۱-۲ اثر محیط
۳۸	۲-۱-۲ مکان
۴۰	۳-۱-۲ رابطه ساختمان با محیط
۴۰	۱-۳-۱-۲ تجانس - تضاد - تقابل
۴۳	۲-۲ فضا
۴۳	۱-۲-۲ چستی فضا
۴۴	۳-۲ فرم یا صورت
۴۴	۱-۳-۲ صورت (فرم) و شکل (گشتالت)
۴۵	۲-۳-۲ فرم و فرهنگ
۴۶	۳-۳-۲ صورت و ساختار
۴۸	۴-۲ هماهنگی
۴۸	۱-۴-۲ هماهنگی و تعادل
۴۹	۲-۴-۲ تنش
۵۰	۳-۴-۲ مقیاس و تناسب
۵۱	۴-۴-۲ سلسله مراتب
۵۲	۵-۲ نور و رنگ
۵۲	۱-۵-۲ نور و اثر آن
۵۳	۲-۵-۲ رنگ
۵۵	فصل سوم : باغ ایرانی
۵۶	مقدمه
۵۶	۱-۳ واژه باغ در گذر زمان
۵۷	۲-۳ تاریخچه باغ ایرانی
۵۸	۱-۲-۳ چشم انداز تاریخی باغ ایرانی
۶۰	۲-۲-۳ باغ در گذر دوره های معماری ایرانی
۶۰	۱-۲-۲-۳ باغ ایرانی در دوران باستان؛ دوره پارسها و پارتها
۶۲	۲-۲-۲-۳ باغ ایرانی در دوران اسلام
۶۵	۳-۲-۲-۳ دوره صفویه
۶۶	۴-۲-۲-۳ دوره زندیه
۶۷	۵-۲-۲-۳ دوره قاجاریه

عنوان	شماره صفحه
۳-۳ هندسه و ساختار در باغ ایرانی	۶۸
۱-۳-۳ رابطه هندسه و ساختار	۶۸
۲-۳-۳ نظام های باغ	۶۹
۱-۲-۳-۳ نظام استقرار	۶۹
۲-۲-۳-۳ نظام معماری	۶۹
۳-۲-۳-۳ نظام عملکردی	۶۹
۴-۲-۳-۳ نظام آبیاری	۷۰
۵-۲-۳-۳ نظام گیاهی	۷۰
۳-۳-۳ ساختار هندسی باغ ایرانی	۷۰
۴-۳-۳ نظام جریان آب در باغ	۷۳
۵-۳-۳ سلسله مراتب حضور آب در باغ	۷۴
۶-۳-۳ گردش آب و هندسه باغ ایرانی	۷۵
۷-۳-۳ سایر خصوصیات هندسی باغ ایرانی	۷۵
۸-۳-۳ کیفیت فضایی باغ ایرانی	۷۶
فصل چهارم : نشانه شناسی معماری (باغ ایرانی)	
مقدمه	۷۹
۱-۴ نشانه شناسی معماری	۸۰
۱-۱-۴ علائم	۸۰
۲-۱-۴ معنای علائم	۸۱
۳-۱-۴ تزئین	۸۴
۴-۱-۴ نماد «سمبل»	۸۵
۲-۴ نشانه شناسی باغ ایرانی	۹۲
۱-۲-۴ از بهشت زمینی تا بهشت آسمانی	۹۲
۲-۲-۴ باغهای ایران و چهارباغ	۹۳
۳-۲-۴ تجزیه و تحلیل نشانه شناختی باغ ایرانی	۹۶
فصل پنجم : شناخت بستر طرح	
۱-۵ استان فارس	۱۰۴
۲-۵ شیراز	۱۰۵

- ۱۰۵..... ۱-۲-۵ بررسی موقعیت جغرافیایی شیراز
- ۱۰۶..... ۲-۲-۵ ویژگی‌های آب و هوای شهر شیراز
- ۱۰۷..... ۱-۲-۲-۵ رطوبت نسبی و بارندگی
- ۱۰۸..... ۲-۲-۲-۵ درجه حرارت
- ۱۰۸..... ۳-۲-۲-۵ باد
- ۱۰۹..... ۴-۲-۲-۵ مسائل کلی زمین شناسی (جنس خاک، زلزله و آب های زیر زمینی)
- ۱۱۰..... ۳-۲-۵ شیراز در گذرگاه تاریخ
- ۱۱۱..... ۱-۳-۲-۵ از پیدایش شهر تا دوره سلجوقی
- ۱۱۲..... ۲-۳-۲-۵ دوره اتابکان
- ۱۱۴..... ۳-۳-۲-۵ دوره صفوی
- ۱۱۶..... ۴-۳-۲-۵ دوره زندیه
- ۱۱۸..... ۵-۳-۲-۵ دوره قاجار
- ۱۱۹..... ۶-۱-۲-۵ دوره معاصر
- ۱۲۰..... ۷-۳-۲-۵ جمع بندی
- ۱۲۲..... ۴-۲-۵ قبرستان های شیراز
- ۱۲۲..... ۱-۴-۲-۵ تاریخچه قبرستان دارالسلام
- ۱۲۳..... ۱-۱-۴-۲-۵ خفتگان دارالسلام
- ۱۲۷..... ۳-۵ معرفی مشخصات سایت و شناخت وضع موجود
- ۱۲۷..... ۱-۳-۵ روند تاریخی شکل گیری سایت
- ۱۲۸..... ۲-۳-۵ مشخصات و تحلیل های کالبدی سایت
- ۱۳۰..... ۳-۳-۵ سیمای مجموعه
- ۱۳۲..... ۴-۳-۵ امکانات و ویژگیهای سایت
- ۱۳۲..... ۱-۴-۳-۵ بافت تاریخی
- ۱۳۲..... ۲-۴-۳-۵ امامزده ابراهیم و شاه داعی الله
- ۱۳۴..... ۳-۴-۳-۵ ارزشهای موجود در سایت
- ۱۳۴..... ۱-۳-۴-۳-۵ ارزش های کالبدی سایت
- ۱۳۴..... ۱-۱-۳-۴-۳-۵ ارزش مشهود کالبدی
- ۱۳۹..... ۲-۳-۴-۳-۵ ارزش غیر مشهود کالبدی
- ۱۳۹..... ۳-۳-۴-۳-۵ ارزش غیر کالبدی
- ۱۴۲..... مراجع
- ۱۴۶..... چکیده انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	شماره صفحه
جدول ۱-۱ انواع نشانه از دیدگاه پیرس.....	۱۳
جدول ۱-۴ نشانه شناسی باغ ایرانی.....	۹۸
جدول ۲-۴ نشانه شناسی مفاهیم باغ ایرانی.....	۱۰۳

فهرست تصاویر، نمودارها و نقشه ها

عنوان	شماره صفحه
نمودار ۱-۲ نظریه ارتباطی یاکوبسن.....	۲۴
تصویر ۳-۱ ویرانه های طاق کسری.....	۵۹
تصویر ۳-۲ شکوفه های نیلوفر آبی بر پلکان سنگی تخت جمشید.....	۵۹
تصویر ۳-۳ علاقه مندی ایرانیان به درخت سرو در سنگ نگاره های تخت جمشید.....	۶۱
تصویر ۳-۴ بازآفرینی مجموعه باغ های پاسارگاد.....	۶۱
تصویر ۳-۵ گسترش استفاده از قنات به سایر نقاط جهان.....	۶۲
تصویر ۳-۶ بازمانده کاخ ساسانی در فیروزآباد.....	۶۴
تصویر ۳-۷ بازآفرینی مجموعه باغ های اصفهان در دوره صفوی و موقعیت قرارگیری آنها نسبت به رودخانه زاینده رود و محور چهار باغ.....	۶۵
تصویر ۳-۸ فضای بیرونی کاخ هشت بهشت.....	۶۶
تصویر ۳-۹ پلان باغ دولت آباد یزد مربوط به دوره زندیه.....	۶۶
تصویر ۳-۱۰ پلان باغ شاهزاده کرمان متعلق به دوره قاجار.....	۶۷
تصویر ۳-۱۱ الگوی غالب در هندسه باغ ایرانی.....	۶۸
تصویر ۳-۱۲ نظام استقرار باغ ایرانی در شهر، باغ دولت آباد یزد.....	۶۹
تصویر ۳-۱۳ نظام استقرار باغ شاهزاده نسبت به طبیعت اطراف.....	۷۰
تصویر ۳-۱۴ دیوار، مرز تغییر در باغ ایرانی.....	۷۰
تصویر ۳-۱۵ کروکی های مربوط به نحوه قرارگیری کوشک در باغ.....	۷۱
تصویر ۳-۱۶ تحلیل هندسی ساختار باغ دولت آباد یزد.....	۷۲
تصویر ۳-۱۷ نحوه جریان آب در باغ و کوشک، باغ فین.....	۷۳
تصویر ۳-۱۸ جریان آب در حوض داخلی کوشک باغ فین نمونه جالبی از نظام جریان آب در باغ ایرانی است.....	۷۳
تصویر ۳-۱۹ نحوه جریان آب در باغ، ساختار باغ ایرانی را شکل می دهد.....	۷۴
تصویر ۳-۲۰ دید از داخل کوشک باغ شاهزاده، پیوستگی فضایی درون باغ را به نمایش می گذارد.....	۷۶
تصویر ۳-۲۱ فضای باغ، معماری و آب در جلوی بنا به هم می پیوندند.....	۷۷
تصویر ۳-۲۲ سینه کبکی و آبگردان.....	۷۷
تصویر ۴-۱ ارو سارینن، ترمینال هوایی TWA.....	۸۲
تصویر ۴-۲ مقبره رامسس چهارم، مدینه هابو مصر.....	۸۵
تصویر ۴-۳ طاق تیتوس روم، ایتالیا.....	۸۷
تصویر ۴-۴ ارو سارینن دروازه غرب سنت لوئیس، آمریکا.....	۸۷
تصویر ۴-۵ توری، اوزاکا، ژاپن.....	۸۸

فهرست تصاویر، نمودارها و نقشه ها

عنوان	شماره صفحه
تصویر ۴-۶ دروازه و نگهبان یک روستای قبیله آکا، تایلند	۸۸
تصویر ۴-۷ مفهوم نمادین یک یک مناطق در کلیسای جامع گوتیک	۸۹
تصویر ۴-۸ ولادیمیر تاتلین، بنای یادبود برای بین الملل سوم، مسکو	۸۹
تصویر ۴-۹ باغ هزارجریب - تحلیل‌های هندسی	۹۹
تصویر ۴-۱۰ تحلیل‌های هندسی باغ ایرانی	۹۹
تصویر ۴-۱۱ حضور آب در باغ ایرانی - حرکت	۹۹
تصویر ۴-۱۲ باغ فین کاشان - جریان آب در باغ	۹۹
تصویر ۴-۱۳ باغ نظر شیراز - انعکاس در آب	۱۰۰
تصویر ۴-۱۴ باغ چهل ستون اصفهان - انعکاس در آب	۱۰۰
تصویر ۴-۱۵ سردر باغ ملی - تهران	۱۰۰
تصویر ۴-۱۶ حافظیه: نگین‌وارگی و در کانون بودن	۱۰۰
تصویر ۴-۱۷ باغ نظر عمارت کلاه فرنگی: نگین‌وارگی	۱۰۱
تصویر ۴-۱۸ باغ نظر عمارت کلاه فرنگی	۱۰۱
تصویر ۴-۱۹ باغ فین کاشان - دیوارهای ضخیم و مدقن	۱۰۱
تصویر ۴-۲۰ باغ فین کاشان - دیوارهای ضخیم و مدقن	۱۰۱
تصویر ۴-۲۱ باغ ارم شیراز - تحلیل گرافیکی از چیدمان درختان در چند کرت	۱۰۲
تصویر ۴-۲۲ باغ ارم شیراز - نقش درختان همیشه سبز در باغ ایرانی	۱۰۲
تصویر ۵-۱ جلگه شیراز	۱۰۶
تصویر ۵-۲ نمودار درجه حرارت ماکزیمم و مینیمم مربوط به شهر شیراز برگرفته از سایت هواشناسی کشور ۱۰۸	۱۰۸
تصویر ۵-۳ نمودار گلبادها مربوط به شهر شیراز	۱۰۹
نقشه ۵-۴ ساخت کالبدی و عناصر اصلی شهر در دوره آل بویه	۱۱۲
نقشه ۵-۵ ساخت کالبدی و عناصر اصلی شهر در دوره اتابکان	۱۱۳
نقشه ۵-۶ ساخت کالبدی و عناصر اصلی شهر در دوره صفویه	۱۱۵
نقشه ۵-۷ ساخت کالبدی و عناصر اصلی شهر در دوره زندیه	۱۱۷
نقشه ۵-۸ ساخت کالبدی و عناصر اصلی شهر در دوره قاجار	۱۱۸
نقشه ۵-۹ محدوده شهر شیراز و موقعیت بافت قدیم در سال ۱۳۳۵ شمسی	۱۲۰
نقشه ۵-۱۰ محدوده شهر شیراز و موقعیت بافت قدیم در حال حاضر	۱۲۰
نقشه ۵-۱۱ روند تاریخی شکل‌گیری سایت	۱۲۷
نقشه ۵-۱۲ کاربری‌های اطراف سایت	۱۲۸

فهرست تصاویر، نمودارها و نقشه ها

شماره صفحه	عنوان
۱۲۸.....	نقشه ۵-۱۳ دسترسی های سایت و شریان ها.....
۱۲۹.....	نقشه ۵-۱۴ توپوگرافی سایت.....
۱۲۹.....	نقشه ۵-۱۵ راه های موجود در سایت.....
۱۳۰.....	تصویر ۵-۱۶ سیمای مجموعه.....
۱۳۱.....	تصویر ۵-۱۷ سیمای مجموعه.....
۱۳۱.....	تصویر ۵-۱۸ سیمای مجموعه.....
۱۳۲.....	تصویر ۵-۱۹ امامزاده ابراهیم.....
۱۳۵.....	تصویر ۵-۲۰ محل قرارگیری ساختمان های تاریخی.....
۱۳۵.....	تصویر ۵-۲۱ ساختمان ذوالقدر.....
۱۳۶.....	تصویر ۵-۲۲ چهار طاقی مشیرالملک.....
۱۳۶.....	تصویر ۵-۲۳ ساختمان مشیرالملک.....
۱۳۷.....	تصویر ۵-۲۴ نمونه ای از سنگ های با ارزش.....
۱۳۷.....	تصویر ۵-۲۵ نمونه ای از سنگ های با ارزش.....
۱۳۷.....	نمودار ۵-۲۶ سنگ ها از نظر قرارگیری.....
۱۳۸.....	نمودار ۵-۲۷ محل قرارگیری سنگ های با ارزش.....
۱۳۸.....	نقشه ۵-۲۸ درختان موجود در سایت.....
۱۴۱.....	نقشه ۵-۲۹ اشخاص مهم مدفون در سایت.....

پیش درآمد

اگر بخواهیم به زبان ساده معنای نشانه‌شناسی را روشن کنیم، می‌توان آن را مطالعه منظم و سامانمند همه عوامل موثر در ظهور و تاویل نشانه‌ها نامید. به سخن دیگر نشانه‌شناسی دانشی است که آثار و نشانه‌ها را چون بخشی از زندگی اجتماعی مورد پژوهش قرار می‌دهد. به عقیده فردینان سوسور زبان‌شناس سویسی (۱۸۳۹-۱۹۱۴) نشانه مرکب از یک دال (دلالت‌کننده) و یک مدلول (دلالت‌شونده) است. دال صورتی است که نشانه به خود می‌گیرد و مدلول، معنا و مفهومی است که نشانه بر آن دلالت دارد. به تعبیر دیگر دال صورت مادی نشانه است مدلول درون مایه و معنای نشانه را افاده می‌کند.

در چند دهه اخیر با گسترش علم نشانه‌شناسی از زبان‌شناسی به علوم مختلف و از جمله به هنر و به تبع آن معماری، دانشمندان و فیلسوفان این حوزه سعی در تبیین مبانی نظری علم نشانه‌شناسی در این حوزه‌ها کرده‌اند. نشانه‌شناسی سعی دارد با نگاهی علمی و مستدل به قرائت جدید و کاملی از معماری دست یابد. نشانه‌شناسی معماری تلاشی است در جهت رسیدن به مفاهیم و مبانی پایه‌ای شکل‌دهنده معماری. پس لازم است در ابتدا مبانی نظری و نحوه ارتباط نشانه‌شناسی و معماری تبیین شود، سپس با استفاده از این مبانی نظری به کندوکاو در معماری به منظور دستیابی به معنای جدید در حوزه معماری پرداخت.

به طور قطع معماری ایران در روند شکل‌گیری و تکامل خود دارای لایه‌های معنایی و مفاهیم پایه‌ای بسیار کهن و غنی بوده است که به نظر می‌رسد وقت آن رسیده است که با نگاهی علمی و مستدل به معماری ایرانی به جستجوی این مفاهیم پرداخته شود.

باغ ایرانی، بر اساس دید انسان‌شناسی ایرانی به جهان هستی و بیان تمثیلی از بهشت موعود، بر روی زمین شکل می‌گیرد و طبیعت واحه‌گونه (بهشتی) آن که با دیوارهای بلند از کویر (جهان مادی) به شدت تفکیک می‌شود، نشان از جنبه تقدس‌والای آن دارد. باغ ایرانی طبیعتی منتزع از طبیعت هستی است که بر مدار هندسه منظم و زوایای قائمه بنیان نهاده شده است. «چهار باغ» اساس شکلی و کالبدی باغ ایرانی است که گوشک را در میان یا در یک سوم مستطیل کشیده باغ می‌نشانند و آب را در مسیرهای میان باغچه‌های ایجاد شده از گوشک تا حوض و بقیه باغ به جریان می‌اندازد، از این رو هندسه چهار باغ و حرکت آب در آن، اساس تشخیص باغ ایرانی است.

این پژوهش در تلاش است تا پیوندی بین یکی از شاخه‌های فلسفه، نشانه‌شناسی، و ساحت معماری ایجاد نماید تا بدین وسیله بتواند به مسیری جدید در قرائتی نو از معماری ایرانی و شناخت ریشه‌های فکری و فلسفی آن در جهت شکل‌گیری مبانی کالبدی آن و بالاخص در مورد باغ ایرانی دست یابد.

اما چنین می توان گفت که سوالاتی که این تحقیق را شکل داده است و به پیش برده عبارتند از :

- آیا رابطه ای بین معماری و علم نشانه شناسی وجود دارد؟
- آیا با نگاهی علمی و نشانه شناسانه به معماری ایرانی و باغ ایرانی قادر به کشف و درک مبانی پایه ای آن هستیم؟
- آیا از دریچه علم نشانه شناسی قادر به کشف و خوانش نشانه ها و نمادها در ساحت معماری به منظور درک لایه های زیرین معنا، خواهیم بود؟

بعد از بررسی های انجام شده متأسفانه مشاهده شد که در ایران این موضوع هنوز اهمیت خود را برای پژوهشگران این عرصه پیدا نکرده است و این تحقیق جزء اولین تلاشها در این زمینه می باشد. اما انجام این مطالعه با فرضیه هایی چند همراه بوده است که عبارت است از :

- با ورود علم نشانه شناسی به ساحت هنر امکان گسترش این علم به حوزه معماری به عنوان جزئی از ساحت هنر وجود خواهد داشت.
- چنانچه معماران به عنوان متخصصان این حوزه با نگاهی علمی و با استفاده از علم نشانه شناسی به قرائت مجدد معماری بپردازند، امکان رسیدن به نتایج جدید و علمی وجود دارد.
- ترغیب دانش آموختگان معماری به استفاده از علم نشانه شناسی و رسیدن به نگاهی علمی به آن در جهت رسیدن به مبانی پایه ای معماری بخصوص معماری باغ ایرانی امکان پذیر است.

اهدافی که این تحقیق به دنبال آن می باشد را می توان به اختصار اینچنین بیان کرد که ، اولاً تلاشی است برای ایجاد روایتی نشانه شناسانه از معماری ایرانی ، به خصوص باغ ایرانی و شناخت پایه های کالبدی آن. همچنین سعی و تلاشی است در رسیدن به شاخصه هایی مناسب برای ایجاد ارتباط بین علم نشانه شناسی و معماری. و در آخر نیز می توان گفت کوششی است در جهت تدوین مسیری جدید در جهت قرائتی نو از معماری ایرانی و شناخت ریشه ای و علمی مبانی پایه ای و کالبدی آن. و اما روش انجام این تحقیق، روشی توصیفی-تحلیلی و در بخش هایی نیز از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات ، مطالعات کتابخانه ای و تحقق میدانی است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز به صورت کیفی خواهد بود.

و در آخر ذکر این نکته ضروری به نظر می رسد که با ورود به عرصه های جدید و بین رشته ای از جمله معماری-فلسفه به معنای واقعی کلمه، این امکان برای محققین این حوزه ها فراهم می آورد تا به دستاوردهای جدیدی که

منجر به شناخت بیشتر و دقیقتری از هر یک از حوزه های ذکر شده ، دست پیدا کند. این تحقیق نیز تلاشی است هر چند ابتدایی در همین راستا و امید است فتح البابی در این مسیر طولانی باشد.

فصل اول

نشانه‌شناسی

مقدمه

در این فصل با بررسی ریشه های علم نشانه شناسی، به بسط و تبیین نظریه ها و آراء گوناگون اندیشمندان و فلاسفه در این زمینه می پردازیم. سعی بر این بوده است که تا حدودی ارتباط علم نشانه شناسی را با تصویر و ادراک تصویری بیان و به شرح این موضوع پرداخته شود.

در اواسط قرن بیستم نیز با گسترش علم نشانه شناسی و ورود آن به ساحت های دیگر که در اینجا بیشتر هدف نسبت این ارتباط با هنر می باشد، نظریه ارتباطی هنر را مورد بررسی قرار داده و به تبیین و توضیح و تفسیر این موضوع پرداخته شده است.

در آخر نیز با بررسی نشانه شناسی دریافت در پی تدوین ارتباط علم نشانه شناسی با ادراک (ادراک هنری) می باشیم که تا حدودی به بسط و تفسیر قانون گشتالت و ارتباط آن با علم نشانه شناسی می پردازیم.

۱-۱ ریشه های نشانه شناسی مدرن

در زبان فارسی، نشانه شناسی به عنوان معادل واژه «سمیوتیک» (در زبان فرانسه *Sémiotique* و در زبان انگلیسی *Semiotic*) به کار می رود که خود از ریشه یونانی *σημεωτική* به معنی «نظریه نشانه ها» نشأت یافته است. این واژه خود به معنی *σημαιώω* (یعنی) نشان دهنده، دال بر و به معنی می باشد. (دینه سن، ۱۳۸۰، ۱۱)

علم نشانه شناسی یا نظریه نشانه ها که در دوران مدرن و بر اثر احساس نیاز به مطالعه نظام های نشانه ای پدیدار گشت، از قرون گذشته و زمان های دور در آرای فیلسوفان و متفکران معتبر جهان وجود داشته است. در واقع، نشانه شناسی ریشه در کهن ترین روزگاران تفکر آدمی دارد و در هزارتوی تاریخ پر راز و رمز او پرورده شده است. از نخستین رهروان نشانه شناسی می توان به افلاطون (384-428 ق.م) و ارسطو (322-348 ق.م) اشاره نمود: افلاطون در کتاب کراتیلوس به بررسی منشاء زبان و ارسطو در کتاب بوطیقا به تامل در باب اسم پرداخته اند. کندوکاو در باب نشانه ها در غرب، در سده های میانه و به واسطه آموزه های آگوستین قدیس (354-430م) پا گرفت. او همچنین با توضیح این نکته که چگونه کلمات در ارتباطی متقابل با «کلمات ذهنی» قرار می گیرند، حوزه مطالعات نشانه ای را محدود کرد. محدود شدن قلمرو نشانه شناسی توسط آگوستین قدیس تأثیر مهمی در مطالعات نشانه ای در آینده به جا گذاشت... این امر به نوبه خود شالوده کارجان لاک (John Locke) (1632-1704) در «جستاری در باب فهم بشری» قرار گرفت. این فیلسوف انگلیسی کسی است که برای اولین بار از واژه "سمیوتیکه" (*Semiotiké*) بهره جسته و از نشانه شناسی به عنوان «برنامه پژوهش های تخصصی» نام برده و اهمیت اصلی آن را در فهم و درک رابطه میان انسان با جهان بازشناخته است. (souriau,1990,1283)